

İkinci baskı tarihi : 10.6.1971

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 80

MART 1956

YIL : 7 — CİLT : 4

Atasözlerinde Musiki

Yazan : Mahmut R. GAZİMİHAL

Beş on sene evvel darbımesellerimizde musikinin anılışı derecesini merak ederek Selim Nüzhet'in kitabı gibi üç beş kaynağı taramıştım. Ses ve saza yer veren atasözlerimizin sayısı yüzü bulmıyacağını o zaman anlamıştım. Musiki, raks, ozan, kopuz, ıklığ gibi babaç tâbirlere yer veren sözler bulunamıyacağını fark etmişim. Fakat toplananları hemen neşretmemiye de karar vermişim. Bu defa Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni Sayın Mustafa Nihat Özön "Türk Ata Sözleri" (İnkılâp Kitabevi, 362 sahife, 1952) kitabında 8257 atasözünü metodlu tertipler dairesinde neşredince, o eski dosyamı ele almadan edemedim. Her bakımdan dikkate değer bir emek eseri. Konum bakımından ele alıyorum.

Önce halk musikisi âlemimizle alâkalı sözleri kitaptan ayırarak birer sıra numarasına bağlayalım :

- 1) Alın derisi değil ya, davul derisi.
- 2) Altı kaval üstü şişane.
- 3) Aşk olmayınca meşk olmaz.
- 4) Ayının kaval çalmasına döndü.
- 5) Ayının kırk türküsü bir ahlât üzerine.
- 6) Bam teline bastı.
- 7) Çalgı düğün evine yakışır.
- 8) Çala çala bir havaya benzer.
- 9) Çalmadan oynar. (Çalmazdan oynar).
- 10) Çalmazdan oynama, sabırlı ol.
- 11) Çelebi böyle olur bizde konser dediğin.
- 12) Çengi ölüşü çalgı ile kalkar.
- 13) Çingene çalar, kürt oynar.
- 14) Çingene düğünü, hoyrat derneği, davulsuz olmaz.
- 15) Davul çalsan işitmez.

tenir. İndirmelik verildikten sonra, gelin indirmelik verenlerin aralıklarını verir. Bu da b'ttikten sonra gelini oğlan veya yakını akrabalarından biri indirir. O akşam zıfâf gece-sidir.

IX. GELİN YÜZÜ :

Gelin yüzü Cuma günüdür. O gün el öpme merasimi yapılır. Merasim bitince biraz daha eğlence yapılır. Düğün de böylece sona ermiş olur.

- 16) Davul dengi dengine çalar.
- 17) Davul görür oynar, mihrap görür ağlar.
- 18) Davul ötü (sesi) uzaktan koygun (etkili) gelir.
- 19) Davul zurna ile adam aramaya gider.
- 20) Davul zurna, mehterhane.
- 21) Davul zurnasız çingen düğünü olmaz.
- 22) Davulda zurnaya, hamamda kurnaya.
- 23) Davuldan gelen zurnaya gider.
- 24) Davulun sesi uzaktan hoş gelir.
- 25) Dokuzda çalar bir zurna.
- 26) Düdük elin, yel Allahın, istediğin kadar öttür.
- 27) Düdüğü çaldı.
- 28) Düğün bizim, oyna kızım.
- 29) Düğünde zurnaya, hamamda kurnaya mail olur.
- 30) Düğüne gider zurna beğenmez, hama-ma gider kurna beğenmez.
- 31) Garip çingenenin nesine gerek gümüşlü zurna.
- 32) Göç borusu çalındı.
- 33) İki düğünden kalmış mehtere döndü.
- 34) İti ünü göğe ağmaz.
- 35) Kadın eli kaşık sapından kabarır.
- 36) Kurtka (yaşlı kadın) büdük (oyun) bilmez yerim dar der (DLT.).
- 37) Kuşa kafes lâzım, boruya nefes.
- 38) Oynamasını bilmeyen kız yerim dar demiş, yerini bollatmışlar benim dar demiş.
- 39) Oynamayan kız yerim dardır der.
- 40) Oynamak bilmiyor yerim dar diyor.
- 41) Parayı veren düdüğü çalar.
- 42) Parayı veren çalar düdüğü.
- 43) Tambura teli gibi gergin, tın tın ötüyor.
- 44) Tamburam nerede, deli kız orada.
- 45) Zil takıp oynamak.
- 46) Zil zurna.
- 47) Zilleri takmak.
- 48) Zilli bebek.
- 49) Zilli maşa.
- 50) Zilsiz oynamak.
- 51) Zurna çalanın karşısında limon yemeye benzer.

- 52) Zurnada peşrev olmaz. (Eski şekli : Boruda peşrev olmaz).
- 53) Zurnada peşrev olmaz ne çıkarsa bah-tına.
- 54) Zurnayı biz çaldık parsayı el topladı.
- 55) Zurnacının karşısında limon yer.
- 56) Anlayana sivrisinek sazdır, anlamıya-na davul zurna azdır.

Ses ve sazla alâkalı olarak bunlara eski ve yeni epeyce örnekler katabiliriz. Başka lehçelerdekiler hakkında tabiatile malûmat yoktur. Halkımız ağzındakiler tamamiyle derlenememiştir. Buna rağmen su içinde on bin atasözü şimdiden eldedir. Bu rakamın yalnız yüz kadarı ses ve saza dokunması gayritabii sayılacak kadar azdır. Bazılarının derin tarihi olması eski metinlerin çok araştırılmasını gerektiriyor.

Meselâ, "Âlet işler el ögünür" ve "Âlet işler er övünür" sözlerinin şüphe yok ki eski şeklini Dede Korkut'ta şu tertipte buluyoruz: "At işler, er ögünür". Fakat, bu son mânalı şekil kitapta yok.

Sinasi şu iki tertibi vermiş: "Borudâ peşrev olmaz", ve "Zurnada peşrev olmaz". İkincisi birinciden bozulmadır: Çünkü boruda peşrev olamazdı, fakat zurnada peşrev çalınabilir. Saniyen Evliya Çelebi yalnız birinci şekli yazıyor: Şu halde, birincisi, tabihane borusunun kîdemi kadar eski olmak gerekir.

Daha da kîdemli olan bir atasözü Kâşgarlı Mahmud'un XI. asırda zaptetmiş olduğu şu savdır: "Kurtka (= yaşlı kadın) bûdük (= oyun) bilmez yerim dar der". Sayın M. Nihat Özon bu savın evvelce bizde tespit edilmiş çöşitlemelerini de iktibas etmiştir. Ben başkaca çöşitlemelerini tespit ettim. Yurdun nice yerlerinde yaygındır. Bu sütunlardaki bir yazımda Türk oyunları göreneğinin Oğuzlarla Anadolu'ya gelişte tâbir ve savların da intikal ettiğine işaret etmiştim: **Büdi** veya **Büyi** = oyun; **Büg-mek** = oynamak v.s... — Görülüyor ki, en eski metinlerin konumuz bakımından dikkate alınmasına zaruret vardır. Edebiyat tarihçilerinden yardım rica ederiz.

Yukardaki 18. sözde, "öt" kelimesi geçiyor. Ötmek fiilinin kökünde varsa da, tek başına "ses" mânasında kullanıldığına dair ilk kendi gördüğüm cümle bu savdır!

No. 13'teki gibi çingeneye atıflar muayyen bir iki vadedeki istihfaf cereyanının kasidle-

Bize gelen KITAPLAR

★ Mehmet Ali Ağakay - Nurettin Artam - Hasan Eren - Samim Sinanoğlu: "Türkçe SÖZLÜK"; ikinci baskı; düzeltilip genişletilerek yeniden yazılmıştır. Türk Dil Kurumu Yayınıdır. 828 büyük sayfa, ciltli; fiyatı 10 liradır.

★ Türk Dil Kurumu: "Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 1955", 174 büyük sayfa, 8 lira.

★ Mahmut R. Gazimihâl: "Türk Askeri Müzikaları Tarihi". Maarif Bakanlığı yayımı, 282 büyük sayfa, 350 kuruş.

★ Vasfi Akarsu: "Genç Bestekârın Güfte ve Besteleri - Rast, Mahur makamında Bazı Eserleri". 5 şarkı, 2 türkü ve notaları. 20 sayfa, 100 kuruş. Dergimizden de temin olunur.

★ Ali Rıza Önder: "Yaşıyan Anadolu Efsaneleri". Yeni Erciyes Dergisi Yayınlarından. Anadolu'dan derlenen 23 efsane. 76 sayfa, 100 kuruş. Edinme adresi: Yeni Erciyes Dergisi - Kayseri.

★ M. Necatî Sepetçioğlu: "Abdürrezzak E-fendi". Hikâyeler. Türk Sanatı Dergisi Yayını. 80 sayfa, 150 kuruş.

★ Behçet K. Çağlar: "Dolmabahçe'den Anıt-kabre". Sel Yayınları, Atatürk, Kütüphanesi, No. 19. Şiir ve nesirler. 76 sayfa, 1 lira.

★ Nedret Gürcan: "Festival". Şiirler. Şairler Yaprağı Yayınları, No. 1. Dinar. 72 sayfa, 100 kuruş.

★ Bekir Sıddık Özyıldırım: "Türk Epope-si". Oğuzlama - Milli Türk Destanı hakkında yazılar. 84 sayfa, 1 lira.

rinden hâtıradır ve hikâyesi ayrı bir bahistir.

Yerimiz tükendi. Bir boş vaktimde kendi bulduğum savları ayrıca neşredeceğim. Belirli bir çerçeveyi aşmadığım halde, sayın yazarın kitabı pek faydalı bir kaynak olarak kalacağını imkânlarım nisbetinde görebildiğimi sanıyorum. Esasen önsözde bu yolda daha neler yapılabileceğine kendisi de işaret etmiştir.